

Nr 18

Utlåtande i anledning av väckta motioner om föreskrift för villkorligt dömd att gottgöra skada.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 103 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* och nr 129 i andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* I motionerna, vilka är lika lydande, hemställas att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att villkorlig dom — om icke särskilda skäl föranleda annat — förbindes med föreskrift att den dömda skall i lämplig omfattning gottgöra den skada han åstadkommit.

Motionärerna önskar en sådan ändring av 8 § andra stycket lagen om villkorlig dom att villkorligt dömda, som ålagts gälda ersättning för skada som uppkommit genom brottet, i större omfattning än som nu är fallet meddelas föreskrift om tid och sätt för gäldande av hela skadeståndet eller del därav. Bestämmelsen bör enligt deras mening ändras på sådant sätt, att villkorlig dom regelmässigt förbindes med sådan föreskrift, såvida ej särskilda skäl talar däremot.

Beträffande skälen för motionärernas yrkande får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande bestämmelser m. m.

Bestämmelser om villkorlig dom meddelas i *lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom*. Enligt denna lag skall den villkorligt dömda i allmänhet stå under övervakning under en tid av normalt tre år. Övervakningen skall stå under tillsyn av övervakningsdomstol och utövas av en särskilt förordnad övervakare.

I lagen upptages vissa bestämmelser om *allmänna åligganden* för den villkorligt dömda. En sådan bestämmelse avser betalning av skadestånd. Om den villkorligt dömda har förpliktats att ersätta genom brottet uppkommen skada skall han sålunda enligt 6 § göra vad i hans förmåga står att fullgöra skadeståndsskyldigheten.

Om övervakning anordnas, ger lagen också möjlighet för domstolen att meddela *särskilda föreskrifter* för den dömda. I den mån det med hänsyn till hans ungdom, sinnesbeskaffenhet, omgivning eller levnadssätt och tidigare vandel finnes påkallat för hans tillrättaförande kan sålunda enligt 8 § uppställas föreskrifter angående utbildning, arbetsanställning, vistelseort,

bostad, användande av fritid, avhållsamhet från rusdrycker, behandling å sjukhus och angående inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Enligt 8 § andra stycket kan också, där det finnes lämpligt, föreskrivas, att den dömda bör å tid och sätt som i domen angives söka fullgöra honom åliggande skyldighet att gälta ersättning för skada som uppkommit genom brottet.

Övervakaren äger enligt 10 § meddela bestämmelser med avseende på verkställandet av domstols föreskrift enligt 8 §. Enligt 11 § kan föreskrift ändras eller upphävas då anledning därtill förekommer.

I 12 § upptages bestämmelser för det fall att den dömda, utan att därigenom göra sig skyldig till brott, åsidosätter något som till följd av den villkorliga domen åligger honom. Domstolen kan i sådant fall efter omständigheterna bland annat förordna om provotidens förlängning, besluta tilldela den dömda varning, eller förklara anståndet förverkat. Enligt 14 a § kan även tillfälligt omhändertagande av den dömda ifrågakomma; dock ej beträffande den som är under aderton år.

Enligt kungl. kungörelse den 5 maj 1960 är riket indelat i 21 skyddskonsulentdistrikt. *Skyddskonsulent* har enligt instruktionsföreskrift att inom sitt distrikt taga befattning med övervakning, tillsyn och annan verksamhet beträffande de villkorligt dömda. Konsulent skall sålunda bland annat öva uppsikt över de övervakningar, som står under tillsyn av domstol i distriktet, samt tillse att de villkorligt dömda fullgör vad till följd av den villkorliga domen åligger dem. Om konsulent därvid finner anledning till anmärkning skall han söka åstadkomma rättelse genom råd eller anvisningar. Kan missförhållande icke hävas på denna väg eller kräves eljest åtgärd av övervakningsdomstolen skall konsulenten göra erforderlig framställning därom.

Enligt lag den 18 juni 1954 om *personundersökning* i brottmål må domstol där det prövas erforderligt förordna om sådan undersökning för vinande av utredning rörande den misstänktes personliga förhållanden samt angående de åtgärder som må anses lämpligast för hans rättande. I tillämpningsföreskrifter till lagen stadgas bland annat att personundersökaren skall verkställa en såvitt möjligt fullständig utredning om den tilltalades karaktär, levnadsomständigheter och personliga förhållanden i övrigt. Personundersökaren skall vidare, om villkorlig dom är ifrågasatt, yttra sig om behovet av särskilda föreskrifter i domen samt, i den mån så erfordras, förbereda tillämpningen av sådana föreskrifter.

Historik m. m.

Ur lagens förarbeten. Gällande lag om villkorlig dom trädde i kraft den 1 januari 1944. Till grund för lagens utformning låg ett av särskilda sakkunniga år 1937 framlagt betänkande (SOU 1937: 38).

I fråga om skadeståndsbetalning föreslog de sakkunniga att såsom legalt villkor för anstånd skulle gälla att den dömde efter förmåga ersatte genom brottet uppkommen skada. Enligt de sakkunniga skulle vidare domstolen, då det befanns lämpligt, kunna i den villkorliga domen meddela föreskrift om tid och sätt för gäldandet. I sin motivering till bestämmelsen erinrade de sakkunniga om att institutet villkorlig dom enligt förslaget kompletterades med ett flertal bestämmelser åsyftande att göra domen till ett mera effektivt medel i kampen mot brottsligheten. De sakkunniga anförde vidare:

Såsom sådant kriminalpolitiskt medel kommer redan i betraktande, att den brottslige tvingas ersätta skada som uppkommit genom brottet.

I den första svenska lagen om villkorlig dom, av år 1906, upptogs den brottslige beredvillighet att gottgöra skada såsom en bland de omständigheter som skulle tagas i betraktande vid avgörandet huruvida villkorlig dom skulle meddelas. Under förarbetena övervägdes även att öppna möjlighet för domstolen att i domen uppställa såsom villkor för anstånd att en i domen bestämd skadeersättning lämnades inom viss tid. Uppslaget övergavs emellertid under återopande bland annat, att domstolen ingalunda saknade utväg att innan domen meddelades bereda den tilltalade skälig tid att i handling ådagalägga sin beredvillighet att lämna ersättning.

I nu gällande lag angivas ej några speciella omständigheter vilka skola tilläggas betydelse vid prövning huruvida villkorlig dom meddelas. I stället för den nämnda bestämmelsen i 1906 års lag inflöt i 1918 års lag emellertid ett stadgande angående den dömdes åligganden under prøvotiden, enligt vilket han skall göra vad i hans förmåga står att fullgöra honom ålagd skyldighet att ersätta genom brottet uppkommen skada. Enligt motiven till detta stadgande ansågs, att en dylik allmän bestämmelse vore att föredraga framför av domstolen givet åläggande att inom viss tid gälda skadeståndet eller del därav, emedan ett sådant åläggande möjligen kunde tolkas såsom innebärande en viss inskränkning i den skadeståndsberättigades möjlighet att på exekutiv väg omedelbart uttaga beloppet hos den skyldige.

I vissa länder förekomma emellertid bestämmelser om befogenhet för domstol att giva föreskrifter i detta avseende. — — —

Då den i förevarande betänkande föreslagna revisionen av institutet villkorlig dom som nyss nämnts innebär att detta kompletteras med ett flertal bestämmelser om åtgärder för att tillrättaföra den brottslige, synes man icke böra underlåta att för samma syfte utnyttja skadeståndsskyldigheten. Därvid torde man icke, i enlighet med gällande lag, behöva stanna vid en allmänt hållen bestämmelse om skadeståndsskyldighetens fullgörande såsom villkor för anstånd utan kunna, såsom i våra grannländer, utrusta domstolen med befogenhet att meddela ingående föreskrifter därom. De pedagogiska fördelarna av en sådan, helt säkert mera verksam, anordning äro så betydande, att de under det tidigare lagstiftningsarbetet anförda betänkligheterna däremot synas böra vika. Det får icke heller förbises, att det ökade rättsskydd som genom bestämmelsen beredes den skadelidande innebär en fördel.

De sakkunniga föreslå sålunda att såsom legalt villkor för anstånd enligt villkorlig dom skall gälla, att den dömde efter förmåga ersätter genom det ifrågavarande brottet uppkommen skada i den mån skyldighet därtill åligger honom enligt laga kraft ägande dom. Där så finnes lämpligt skall enligt

förslaget detta allmänna villkor kunna närmare specificeras genom särskild föreskrift om tid och sätt för gäldandet, exempelvis så att den dömde ålägges att vid lyftande av veckolön lämna viss del därav till målsäganden, eventuellt genom förmedling av övervakaren. Av bestämmelsens avfattning torde med full tydlighet framgå, att den icke betager målsäganden rätt att i vanlig ordning påkalla exekutiv myndighets åtgärd för att omedelbart uttaga hela skadeståndet.

Uttalande av justitieombudsmannen år 1950. I justitieombudsmannens ämbetsberättelse år 1950 redogöres för några iakttagelser rörande tillämpningen av bestämmelserna om särskilda föreskrifter vid villkorlig dom. Justitieombudsmannen uttalade bland annat att domstolen vid avgörande av huruvida föreskrift enligt 8 § skulle meddelas den dömde och vid valet mellan olika föreskrifter särskilt borde tillse, att föreskriften var erforderlig för den dömdes tillrättaförande, att den dömde hade utsikt att kunna fullgöra föreskriften och att möjlighet fanns att kontrollera att den dömde verkligen fullgjorde vad honom ålagts. I avseende å kontrollen förklarade justitieombudsmannen att systemet med föreskrifter förutsatte en effektiv och sakkunnig övervakning och framhöll därvid särskilt behovet av en utvidgning av skyddskonsulentorganisationen. Rörande föreskrift om skadeståndsbetalning anförde justitieombudsmannen följande:

Föreskrift att den villkorligt dömde skall söka genom avbetalningar gälda *ersättning för skada*, som uppkommit genom brottet, skall enligt lagen givas, då det finnes lämpligt. Denna föreskrift om skadeståndsbetalning är således ej betingad av att den finnes erforderlig för den dömdes tillrättaförande. Att en villkorligt dömd gör vad i hans förmåga står för att ersätta av brottet uppkommen skada är emellertid av stort värde ur uppfostrings-synpunkt. Föreskrifter i detta hänseende borde kunna användas i långt större utsträckning än som sker.

Då bestämmelser av detta slag meddelas, bruka domstolarna så vitt möjligt fastställa avbetalningsposterna så, att utdömt skadestånd kan bliva till fullo betalt under prøvotiden. Härvid förekommer det emellertid ofta, att domstolen överskattar den dömdes betalningsförmåga, vilket har till följd, att han icke mäktar följa den uppgjorda avbetalningsplanen. När de tilltalade inför rätta tillfrågas om sina möjligheter att göra avbetalningar på skadeståndet, se de gärna alltför optimistiskt på sin ekonomiska situation; de medgiva villigt att göra avbetalningar med belopp, som de sedan icke kunna erlägga. En strävan att ställa sig i en fördelaktig dager för att därigenom skapa bättre förutsättningar för en villkorlig dom spelar uppenbarligen in härvidlag. Domstolarna borde därför icke fästa så stort avseende vid de tilltalades uttalanden om sin betalningsförmåga utan noggrant pröva vad som skäligen kan betalas. Ur pedagogisk synpunkt torde det vara bättre att bestämma ett lägre belopp för de periodiska avbetalningarna och med stränghet kräva, att de fullgöras, än att fastställa ett högre belopp och nödgas se genom fingrarna med att föreskriften gång efter annan åsidosättes. Vidare synas domstolarna gärna förbise vikten av att betalningsterminerna avpassas efter den dömdes avlöningsförhållanden. För en arbetare med veckoavlöning är det sålunda olämpligt att föreskriva hur mycket han skall erlägga månatligen.

Ur kontrollsynpunkt böra avbetalningarna ske genom övervakarens förmedling. Domstolarna synas också i allmänhet begagna denna metod. Anordningen ses dock av övervakarna med mindre blida ögon. Det är också obestridligt, att övervakarna kunna bli mycket betungade av att på detta sätt nödgas fungera som inkasserare. Andra utvägar för anordnande av en effektiv kontroll av betalningarna ha också tillgripits. Sälunda har jag i några fall iakttagit, att den dömdes arbetsgivare åtagit sig att handhava bestyret med avbetalningarna.

Förslag till brottsbalk. Strafflagberedningens slutbetänkande med förslag till skyddslag (SOU 1956: 55) ligger till grund för den tredje huvudavdelningen av ett inom justitiedepartementet utarbetat förslag till brottsbalk, som den 26 augusti 1960 remitterats till lagrådet. I brottsbalksförslaget motsvaras den nuvarande villkorliga domen av flera olika påföljder. Överlämnande till vård enligt barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och sinnessjuklagen samt överlämnande till öppen psykiatrisk vård utbrytes sålunda till självständiga påföljder, och i övrigt uppdelas den villkorliga domen i två väsentligen olika påföljder: *villkorlig dom*, avsedd för tillfällighetsbrottslingar med så god prognos, att övervakning eller annan mera ingripande åtgärd ej erfordras, samt *skyddstillsyn*, avsedd för brottslingar, som är i behov av positiva åtgärder i form av stöd och hjälp jämte kontroll för att deras anpassning i samhället skall främjas.

Förpliktas den som erhåller *villkorlig dom* att ersätta genom brottet uppkommen skada, må rätten enligt förslaget föreskriva att han under prövotiden skall söka fullgöra skadeståndsskyldigheten eller del därav på tid och sätt som anges i domen. I sin motivering till denna bestämmelse anför strafflagberedningen bland annat:

Det är enligt strafflagberedningens mening av den största vikt, att den som förorsakar skada genom brott förmås att så långt det är honom möjligt ersätta skadan. Detta är påkallat icke blott av omtanke om den som har förfördelats genom brottet, målsäganden. Skadeståndsskyldigheten fyller även ett viktigt kriminalpolitiskt ändamål genom att på ett ur pedagogisk synpunkt lämpligt sätt göra klart för den dömda och andra, att den som vållar skada genom brott är pliktig att gottgöra skadan. Betalningen av skadeståndet kan också i sig innebära en kännbar påföljd för brottet, framför allt när — såsom i regel är fallet — den dömda nödgas avstå från en del av sin inkomst för att kunna fullgöra betalningsskyldigheten.

Domstolen måste se till att den dömda icke blir så betungad av skadeståndsbetalningen, att han hindras i sin återanpassning. Amorteringarna skall sålunda begränsas till vad som är skäligt med hänsyn till den dömdes ekonomiska bärkraft. Detta kräves såväl av det kriminalpolitiska syftet med skadeståndsföreskriften som av målsägandens intresse att betalningen verkligen kommer att fullgöras.

I sitt anförande vid lagrådsremissen yttrar departementschefen i anslutning till hithörande bestämmelser bland annat:

Det är otvivelaktigt av stor vikt att den, som orsakar skada genom brott, förmås att i den utsträckning det är honom möjligt ersätta skadan. Visserligen synes man såsom Advokatsamfundet uttalat ha anledning räkna med att de, som erhåller villkorlig dom, av egen drift söker efter förmåga fullgöra dem ålagd skadeståndsskyldighet. Av domstolen med beaktande av den dömdes betalningsförmåga meddelade föreskrifter om tid och sätt för betalningen av skadeståndet torde emellertid ofta kunna utgöra ett stöd för honom vid skadeståndsskyldighetens fullgörande. Om föreskrifterna, såsom regelmässigt torde böra ske, meddelas i samförstånd med målsäganden, synes goda möjligheter finnas att åstadkomma en för alla parter ändamålsenlig reglering av skadeståndsbetalningen. I departementsförslaget har därför upptagits en bestämmelse motsvarande den av beredningen föreslagna.

Med hänsyn till skyddskonsulenternas allmänna ställning i arbetet med kriminalvård i frihet synes man i regel böra undvika att anlita skyddskonsulent såsom kontrollant beträffande fullgörandet av skadeståndsbetalning, när fråga är om villkorligt dömda. I allmänhet torde någon särskild kontroll icke behöva anordnas, utan det får ankomma på målsäganden att bevaka, att betalning sker. Ej sällan torde emellertid omständigheterna vara sådana, att den dömda av andra orsaker bör ställas under övervakning och att därför skyddstillsyn bör ådömas i stället för villkorlig dom.

Även den som dömts till *skyddstillsyn* kan enligt förslaget, om han förpliktats ersätta genom brottet uppkommen skada, meddelas föreskrifter rörande tid och sätt för skadeståndsskyldighetens fullgörande.

Härom anför departementschefen:

Beredningen har uttalat, att den genom 8 § i lagen om villkorlig dom tillskapade möjligheten att meddela föreskrifter om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet icke på långt när torde ha tillämpats i den utsträckning, som har varit möjlig och lämplig. Senare gjorda undersökningar synes bekräfta detta uttalande. Utredningen för förberedande översyn av utsködningslagen har sålunda från skyddskonsulenterna införskaffat vissa uppgifter i avsikt att belysa den omfattning, i vilken de villkorligt dömda fullgör sin skyldighet att ersätta skada. Uppgifterna omfattar villkorligt dömda, som den 1 december 1959 stod under övervakning och vilkas prøvotid då varat minst ett år. Av det insamlade materialet framgår, att i samband med meddelande av villkorlig dom skadestånd har utdömts i 50 procent av fallen. Föreskrifter om tid och sätt för betalningen har meddelats endast i 12 procent av de fall, där skadestånd utdömts. Variationerna härvidlag är emellertid stora mellan de olika skyddskonsulentdistrikten; det lägsta procentalet är 4 och det högsta 29. Det visar sig, att skadeståndet helt eller delvis har erlagts i 62 procent av de fall i vilka föreskrifter i angivna hänseenden har meddelats. Motsvarande procenttal för övriga fall är 32.

Några alltför vittgående slutsatser kan väl icke dragas av dessa siffror. De stora variationerna i tillämpningen av särskilda föreskrifter rörande skadeståndsbetalning synes dock ge vid handen, att på åtskilliga håll möjlighet borde finnas att genom flitigare utnyttjande av sådana föreskrifter nå ett bättre betalningsresultat än nu.

Om jag sålunda vill förorda, att skadeståndsföreskrifter meddelas i större utsträckning än hittills har skett, vill jag dock samtidigt understryka ange-

lägenheten av att den dömda icke ålägges så stora avbetalningar å skadeståndet, att hans förmåga och vilja till återanpassning försvagas. Med hänsyn till de mycket skiftande förhållanden, som kan råda i detta avseende, torde icke i lagen böras utsägas, att skadeståndsföreskrift regelmässigt skall meddelas. Det får ankomma på domstolarna och övervakningsnämnderna att med beaktande av omständigheterna i de särskilda fallen bestämma om och i vilken omfattning, föreskrifter om tid och sätt för skadeståndsbetalning skall ges. De föreslagna bestämmelsernas innebörd är, att sådana föreskrifter skall meddelas i alla de fall, där det finnes lämpligen kunna ske.

Översyn av utsökningsslagen. I strafflagberedningens betänkande upplyses, att beredningen övervägt om den skulle kunna föreslå *exekutionsrättsliga åtgärder* för att effektivisera skadeståndsbetalningen, varvid kunde ifrågakomma att öppna möjlighet till *införsel* för skadestånd på grund av brott. Beredningen anför emellertid att det synes beredningen, att detta spörsmål har så nära samband med frågan om utsökningssväsendets reformering och införselinstitutets roll i ett reformerat utsökningssväsen att det bör upptagas vid den förestående revisionen av utsökningsslagen. Frågan överväges för närvarande av *lagberedningen*, sedan vissa specialundersökningar utförts av utredningen för förberedande översyn av utsökningsslagen m. m.

Lagberedningen torde komma att giva förtur åt behandlingen av införselinstitutet.

Tidigare motioner i ämnet. Vid 1960 års riksdag väcktes likalydande motioner, I: 447 och II: 564, vari hemställdes, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att villkorlig dom som regel skulle förbindas med föreskrift att den dömda skulle i lämplig omfattning gottgöra den skada han åstadkommit.

Första lagutskottet avgav i anledning av dessa motioner utlåtande nr 26 år 1960. Yttranden över motionerna hade avgivits av *riksåklagarämbetet*, *Stockholms rådhusrätt*, *skyddskonsulenterna i Stockholms norra distrikt*, *södra distrikt* och *distrikt för unga* samt *Upplands distrikt*, *Föreningen Sveriges häradshövdingar*, *Föreningen Sveriges stadsdomare* ävensom *Sveriges advokatsamfund*.

Samtliga remissinstanser hade ställt sig avvisande till den av motionärerna föreslagna lagändringen. Flertalet hade dock uttalat sin förståelse för motionernas syfte, men också anmält starka tvivel om lämpligheten av den avsedda lagändringen. Behovet av en ytterligare utbyggnad av skyddskonsulentorganisationen hade starkt understrukits i åtskilliga yttranden. Beträffande det närmare innehållet av yttrandena må här hänvisas till redogörelse i första lagutskottets nämnda utlåtande.

Utskottet hemställde i utlåtandet att ifrågavarande motioner icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utskottet anmärkte härvid till en början att utgångspunkten för motionärerna var att skadeståndsföreskrift icke

meddelades av domstolarna i den utsträckning som var påkallad och att en ökad användning endast kunde förväntas efter lagändring. Härefter anförde utskottet:

Enligt vissa inhämtade uppgifter rörande de villkorligt dömda, som den 1 december 1959 stod under övervakning och villkas provotid varat minst ett år, framgår, att omkring hälften eller 3 246 villkorligt dömda förpliktats utge skadestånd på grund av brott och att 12 procent av dessa erhållit betalningsföreskrift enligt 8 § andra stycket. Föreskrift om skadeståndsbetalning användes sällunda i relativt begränsad omfattning. Härav torde kunna slutas att det skulle innebära en genomgripande förändring om den ifrågavarande bestämmelsen skulle ges det innehåll motionärerna avser och villkorlig dom alltså som regel skulle förbindas med betalningsföreskrift.

Utskottet vill i likhet med flertalet hörda remissinstanser uttala sin förståelse för de strävanden som uppbär motionärernas framställning. Det är också utskottet angeläget att framhålla betydelsen av att den som dömts att ersätta genom brott förorsakad skada också i möjlig och lämplig utsträckning förmås att ersätta skadan, såväl med hänsyn till målsägandens berättigade intresse av att erhålla ersättning för liden skada som av kriminalpolitiska skäl. Det synes dock böra betonas att det icke kan ligga i samhällets intresse att driva sina strävanden på detta område med sådan skärpa att det motverkar önskemålet att den dömda kommer i ordnade levnadsförhållanden och vinner återanpassning till samhället. Skulle så ske skulle själva ändamålet med den villkorliga domen kunna förfelas. En sådan utveckling skulle ej heller vara förenlig med målsägarens intressen. Sist anförda synpunkter talar enligt utskottets uppfattning mot det mera rutinmässiga meddelande av betalningsföreskrifter som skulle bli en följd om motionärernas förslag genomfördes.

Vid remissbehandlingen av motionerna har framhållits att det för närvarande saknas organisatoriska resurser för att göra betalningsföreskrifter effektiva och att den avsedda reformen därför skulle kunna bli mera till skada än till nytta. Detta ger utskottet anledning understryka att en effektiv och sakkunnig övervakning är en väsentlig förutsättning för att det genom 1939 års lag införda systemet med föreskrifter skall fungera i enlighet med lagstiftarens intentioner. Det måste finnas möjligheter att kontrollera att den dömda verkligen fullgör vad som ålagts honom. Därför är det av stor vikt att skyddskonsulentorganisationen erhåller erforderliga förstärkningar. Även nu berörda förhållande ger anledning till vissa betänkligheter gentemot den av motionärerna förordade reformen.

Motionärerna har hemställt om utredning rörande sitt reformförslag. Det bör då erinras om att frågan om betalning av skadestånd i samband med villkorlig dom nyligen ingående utretts genom strafflagberedningen samt att beredningens förslag i frågan efter remissbehandling för närvarande är föremål för beredning i justitiedepartementet och att ett lagförslag i ämnet väntas bli remitterat till lagrådet under innevarande år. Vid sådant förhållande anser utskottet att någon utredning enligt motionsyrkandet icke är påkallad. Det kan emellertid noteras att beredningen med den utformning dess förslag erhållit förutsatt att föreskrifter om tid och sätt för fullgörande av skadeståndsskyldighet kommer till rikligare användning än för närvarande.

Särskilt yttrande avgavs av herr Edlund och fru Lidman-Frostenson, vilka anförde:

»Den av motionärerna ifrågasatta föreskriften synes i princip väl motiverad. De av utskottsmajoriteten nämnda betänkligheterna synes icke vara av allvarigare natur och bör icke lägga hinder i vägen. Då emellertid lagförslag i ämnet, enligt vad som upplysts, väntas bli remitterat till lagrådet under innevarande år finner vi för närvarande ej skäl att bifalla den föreliggande motionen.»

Herrar *Svanström* och *Larsson* i Norderön reserverade sig för bifall till motionerna. De ansåg, att utskottets utlåtande i sin senare del bort ha följande lydelse:

»Utskottet vill — — — (lika med utskottet) — — — av kriminalpolitiska skäl. Självfallet kan det icke bli tal om att driva strävandena på detta område på sådant sätt att det motverkar önskemålet att den dömda kommer i ordnade levnadsförhållanden och vinner återanpassning till samhället.

Vid remissbehandlingen av motionerna har framhållits att det för närvarande skulle saknas organisatoriska resurser — — — (lika med utskottet) — — — erhåller erforderliga förstärkningar.

Motionärerna har hemställt om utredning och förslag i syfte att villkorlig dom som regel förbindes med föreskrift att den dömda i lämplig omfattning gottgör den skada han åstadkommit. I den mån större eller mindre delar av detta utredningsarbete kan anses verkställt bör detta vara ägnat att påskynda möjligheterna att snabbt få fram förslag i ämnet. Utskottet fäster sådan vikt vid att förslag snarast framläggas att det anser sig böra i skrivelse till Kungl. Maj:t giva uttryck för denna sin uppfattning.»

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Statistik

Villkorligt dömda 1950—1958 med övervakning och föreskrift om skadestånd

Avser personer som erhållit villkorlig dom med övervakning, vilken påbörjats angivna år. Såsom framgår av tabellen finnes för vissa år uppgifter om skadestånd ej tillgängliga

År	Villkorligt dömda med övervakning		Summa	Därav med föreskrift om skadestånd		
	M	K		M	K	Summa
1950	3 066	409	3 475	—	—	—
1951	3 470	415	3 885	335	17	352
1952	3 335	366	3 701	—	—	—
1953	3 346	439	3 785	—	—	—
1954	3 152	412	3 564	307	22	329
1955	3 225	427	3 652	246	17	263
1956	3 465	382	3 847	218	14	232
1957	3 653	355	4 008	—	—	—
1958	3 915	447	4 362	222	12	234

Utskottet

Enligt 1939 års lag om villkorlig dom gäller såsom en huvudregel att den villkorligt dömda skall stå under övervakning under en prøvotid av normalt tre år. Under prøvotiden har den dömda vissa allmänna åligganden, bland annat beträffande betalning av skadestånd. Om han förpliktats att ersätta genom brottet uppkommen skada, är det sålunda enligt 6 § en skyldighet för honom att göra vad i hans förmåga står att fullgöra skadeståndsbetalningen.

Med den villkorliga domen kan också enligt 8 § förbindas särskilda föreskrifter rörande den dömdes förhållande under prøvotiden, såsom beträffande utbildning, arbetsanställning, vistelseort och bostad. Sådan föreskrift kan även avse den dömdes skyldighet att gälda ersättning för skada. Enligt 8 § andra stycket kan domstolen nämligen, där det finnes lämpligt, föreskriva att den dömda bör å tid och sätt som i domen anges söka fullgöra honom åliggande skyldighet att gälda ersättning för skada som har uppkommit genom brottet.

Om den villkorligt dömda åsidosätter sina skyldigheter enligt den villkorliga domen kan anståndet förklaras förverkat. Varning, förlängning av prøvotiden samt tillfälligt omhändertagande kan även ifrågakomma.

I förevarande motioner framföres önskemål om en sådan ändring av 8 § andra stycket att villkorligt dömda, som ålagts att gälda ersättning för skada som uppkommit genom brottet, i större omfattning än som nu är fallet meddelas föreskrift om tid och sätt för gäldande av hela skadeståndet eller del därav. Enligt motionärernas mening bör bestämmelsen ändras på sådant sätt att villkorlig dom regelmässigt förbindes med sådan föreskrift, såvida ej särskilda skäl talar däremot. I detta syfte begär motionärerna, att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag i frågan.

Vid 1960 års riksdag väcktes motioner (I: 447 och II: 564) i samma syfte. Utskottet avgav i anledning därav utlåtande (nr 26), vari utskottet bland annat uttalade sin förståelse för de strävanden, som uppbar motionärernas framställning, och framhöll betydelsen av att den som dömts att ersätta genom brott förorsakad skada också i möjlig och lämplig utsträckning förmåddes ersätta skadan, såväl med hänsyn till målsägandens berättigade intresse att erhålla ersättning för liden skada som av kriminalpolitiska skäl. Dock syntes det utskottet böra betonas, att det icke kunde ligga i samhällets intresse att driva sina strävanden på detta område med sådan skärpa att det motverkade önskemålet att den dömda kom i ordnade levnadsförhållanden och vann återanpassning till samhället. Utskottet underströk vidare, att en effektiv och sakkunnig övervakning var en väsentlig förutsättning för att systemet med föreskrifter skulle fungera i enlighet med lagstiftarens intentioner.

Utskottet erinrade emellertid om att frågan om betalning av skadestånd i samband med villkorlig dom nyligen hade ingående utretts genom strafflagberedningen samt att beredningens förslag i frågan efter remissbehandling var föremål för beredning i justitiedepartementet och att ett lagförslag i ämnet väntades bli remitterat till lagrådet under året. Vid sådant förhållande ansåg utskottet att någon utredning enligt motionsyrkandet icke var påkallad.

Utskottets hemställan att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd bifölls av riksdagen.

Sedan 1960 års motioner behandlades, har den väntade lagrådsremissen ägt rum, och det kan nu förutses, att förslag till brottsbalk, innehållande bestämmelser i det berörda ämnet, kommer att framläggas för riksdagen år 1962. Den i årets motioner åter upptagna frågan om skadeståndsbetalning i samband med de former av kriminalvård, som för närvarande betecknas villkorlig dom, har sålunda blivit föremål för fortsatt beredning, och tidpunkten för riksdagens behandling av denna fråga och näraliggande spörsmål har närmat sig. Vid sådant förhållande och då utskottet ej heller eljest funnit anledning att frångå sin i utlåtandet år 1960 angivna uppfattning, anser utskottet ytterligare utredning och förslag i enlighet med motionsyrkandet icke vara påkallade.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 103 och II: 129, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 1 mars 1961

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Branting, Per Olofsson, Nyström, Gezelius, Alexanderson, Erik Svedberg, Svanström och Hilding;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, fru Johansson, herrar Östrand, Gustafsson i Borås, Fröding, Zetterberg, Larsson i Norderön och Martinsson.

Reservationer

A) av herr *Fröding*;

B) av herrar *Svanström* och *Larsson* i Norderön, vilka ansett att utskottets utlåtande och hemställan bort ha följande lydelse:

»Enligt 1939 — — — (lika med utskottet till och med andra meningens i åttonde stycket) — — — närmat sig.

Vid angivna förhållanden kan frågan om ändring i nuvarande lag om villkorlig dom anses ha förlorat något i aktualitet. Som så mycket angelägnare framstår i stället, att den nya brottsbalkens bestämmelser i förevarande avseende redan från ikraftträdandet erhåller sådan utformning, att de kan fylla sina kriminalpolitiska och reparativa funktioner.

Departementschefen har vid brottsbalksförslagets remitterande till lagrådet förorddat, att skadeståndsföreskrifter meddelas i större utsträckning än som hittills skett, men samtidigt betonat att den dömde icke bör åläggas så stora avbetalningar å skadeståndet att hans förmåga och vilja till återanpassning försvagas. Enligt departementschefens mening bör med hänsyn till de mycket skiftande förhållanden, som kan råda i detta avseende, icke i lagen utsägas, att skadeståndsföreskrift regelmässigt skall meddelas. I förslaget har upptagits bestämmelser av innebörd, att sådana föreskrifter skall meddelas i alla de fall, där det finnes lämpligen kunna ske.

Utskottet anser det självfallet, att försiktighet ofta är påkallad vid meddelande av skadeståndsföreskrifter, och att därför stadganden i ämnet måste lämna ett betydande utrymme för lämplighetsprövning. Det är emellertid enligt utskottets uppfattning av den största betydelse att föreskrifterna, på sätt varom de flesta synes vara ense, kommer till rikligare användning. En sådan önskvärd förändring torde ej kunna åvägabringas med mindre än att meddelandet av skadeståndsföreskrift göres till regeln, varifrån undantag må göras i den mån särskilda skäl föranleder därtill. Såsom i motionerna anföres, kan som sådana skäl nämnas svårigheter för den dömde att försörja sig själv och honom åvilande försörjningsplikt mot annan.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 103 och II: 129, måtte hos Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t vid det slutliga överbägandet av förslaget till brottsbalk ville beakta vad utskottet anfört.»